

УДК 69.003: 338.12

Борейко В.І.

*доктор економічних наук, доцент
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені Степана Дем'янука***БУДІВЕЛЬНА ГАЛУЗЬ ЯК ІНДИКАТОР ТА СТИМУЛЯТОР
РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ****CONSTRUCTION INDUSTRY AS THE INDICATOR
AND THE STIMULATOR OF THE NATIONAL ECONOMY****АНОТАЦІЯ**

У статті досліджено тенденції розвитку будівельної галузі, можливість використання їх для прогнозування і стимулювання розвитку національної економіки та вироблення запобіжних механізмів для недопущення криз і забезпечення економічного зростання країни. Обґрунтовано, що початок спадів і піднесення у будівельному комплексі відбувається на один-два роки раніше, ніж в національній економіці в цілому, тому для виходу з кризової ситуації держава повинна всебічно сприяти залученню інвестицій в будівельну галузь.

Ключові слова: будівельна галузь, національна економіка, кризи, інвестиції, економічне зростання.

АННОТАЦИЯ

В статье исследованы тенденции развития строительной отрасли, возможности их использования для прогнозирования и стимулирования развития национальной экономики и выработки предупреждающих механизмов для недопущения кризисов и обеспечения экономического роста страны. Обосновано, что начало спадов и подъемов в строительном комплексе происходит на один-два года раньше, чем в национальной экономике в целом, поэтому для выхода из кризисной ситуации государство должно всемерно способствовать привлечению инвестиций в строительную отрасль.

Ключевые слова: строительная отрасль, национальная экономика, кризисы, инвестиции, экономический рост.

ANNOTATION

In the article trends of the development of the construction industry, the possibility to the using them to predict and stimulate the development of national economy and the manufacturing of safety mechanisms for the prevent crises and to ensure economic growth are investigated. Proved, that the beginning of the downs and growth in the construction industry to happens on 1 – 2 years earlier, than in the national economy, therefore to overcome the crisis the state should fully promote investment to the construction industry.

Keywords: construction industry, national economy, crisis, investment, economic growth.

Постановка проблеми. Сучасні проблеми в національній економіці, які зумовлені довготривалою рецесією, вимагають від науковців визначення перспектив її розвитку та пошуку шляхів для подолання спаду і відновлення економічного зростання. Проте робити сьогодні довготривалі перспективи при нестабільній політичній ситуації, зовнішній військовій агресії та залежності країни від підтримки міжнародних фінансових організацій досить складно. Водночас невпевненість у майбутньому негативно впливає на ініціативність керівників галузей, регіонів, підприємств, організацій, установ та гальмує економічний розвиток країни в цілому.

Тому вироблення науково обґрунтованого прогнозу розвитку національної економіки, пошук шляхів та реалізація механізмів для забезпечення її зростання є ключовим завданням українського уряду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Складні фінансово-економічні потрясіння, які Україна переживає з 2008 р., привернули до себе увагу багатьох відомих вітчизняних вчених, серед яких слід виділити роботи О. Амоші, О. Барановського, М. Білопольського, В. Геєця, А. Гриценка, О. Кузьміна, Є. Лібанової, Є. Мішеніна, І. Родіонової, А. Такаченка, В. Ткаченка, А. Чухна.

Так, на думку В. Ткаченка, чинником нерозв'язання внутрішніх протиріч та джерелом перетворення потенційної кризи економічної системи в реальну є невідповідність між різними елементами технологічної, галузевої, відтворювальної та інституціональної структури: «Простіше кажучи, безпосередніми причинами кожної конкретної кризи в економіці може бути невідповідність потребам її поступу власних технологічної, галузевої, відтворювальної, інституціональних структур» [1, с. 200].

А. Гриценко вважає, що «головна причина криз завжди полягає в суперечності, яка виражає співвідношення двох сутнісних сторін явища». Причому основна суперечність реалізується через цілу систему фінансово-економічних суперечностей, головними серед яких є суперечності між вартістю і грошима, між попитом і пропозицією, між доходами і фінансовими зобов'язаннями (боргами) [2, с. 40].

Отже, публікацій, в яких аналізуються причини виникнення кризових ситуацій в Україні та нинішній стан національної економіки, досить багато, однак цього недостатньо, щоб їм запобігти та забезпечити економічне зростання країни.

Мета статті – дослідження тенденцій розвитку будівельної галузі, використання їх для прогнозування розвитку національної економіки та вироблення запобіжних механізмів для недопущення криз і забезпечення економічного зростання країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Прогрес у розвитку людської цивілізації тісно

пов'язаний з функціонуванням будівельного комплексу. За рівнем та якістю споруджених будівельних об'єктів (пірамід, храмів, театрів, стадіонів, каналів, гідроелектростанцій, автомагістралей, торгових центрів, хмарочосів, житлових кварталів) ми можемо судити про досягнення державних утворень як кілька тисячоліть тому, так і сьогодні. Тому для забезпечення динамічного соціально-економічного розвитку країни та недопущення кризи будь яка держава повинна приділяти значну увагу контролю за діяльністю будівельного комплексу.

Саме з відсутністю адекватної політики з контролю за розвитком будівельної сфери у США дослідники пов'язують виникнення кризи 2008–2009 рр. у цій країні та поширення її на інші континенти. На думку групи сумських вчених (Р. Косодія, Є. Мішеніна та А. Бондаренка), в основі сучасних криз лежать надмірні інвестиції компаній, які після ліквідації Бреттон-Вудської системи не обмежуються розвиненими країнами і перетворилися на глобальний феномен. Для стимулювання попиту у 2001–2003 рр. Федеральна резервна система США вдалася до зниження відсоткових ставок, тому виникнення «бульбашки» на ринку житла було не помилкою центральних банків, а наслідком цілеспрямованої політики американського уряду. «В дійсності ж різке зростання цін на нерухомість було логічним результатом агресивного зниження витрат на оплату праці компаніями з розвинених країн» [3, с. 137].

При цьому: «Очевидно, що причинами кредитних «бульбашок» були не лише низькоякісні позики та фінансові інновації, але й стимулювання «паперового» економічного зростання через різке збільшення боргових зобов'язань» [3, с. 139].

Однак при врахуванні тенденцій та використанні переваг будівельної галузі можна спрогнозувати перспективи розвитку національної економіки, запобігти економічній кризі та забезпечити соціально-економічний розвиток країни.

У будівельному комплексі України у 2001–2013 рр. вироблялося 4,8–7,5% від загального обсягу продукції, виробленої національною економікою (табл. 1).

При цьому успішна діяльність будівельників забезпечувала попит на металургійну, лісотехнічну, машинобудівну продукцію та транспорт загального і спеціального призначення. Крім того, зазначений комплекс найбільш повно характеризує тенденції у розвитку національної економіки і дозволяє прогнозувати майбутні спади і піднесення. Так, протягом 2002–2007 рр. питома вага будівельної продукції у загальному обсязі продукції, виробленої економікою України, постійно зростала, що свідчило про випереджаючий розвиток будівельного комплексу.

Проте якщо у 2003–2005 рр. таке зростання було помірним (в межах 0,5 відсоткових пункти), то в 2006 та 2007 рр. воно складало відповідно 0,93 та 0,75 відсоткових пункти. А це, крім позитиву, відміченого вище, несло і негативний наслідок. Він полягав в тому, що, оскільки розвиток національної економіки, а значить, і доходів населення, споживачів будівельної продукції, відставав від розвитку будівельного комплексу, його зростаючі запити у грошових ресурсах покривалися банківсько-кредитними установами. Які, в свою чергу, вдавалися до отримання коштів від Національного банку України та зовнішніх заповичень, чим закладалися майбутні фінансові ризики.

Це підтвердилося вже у 2008 р., коли будівельний комплекс, залишившись без кредитних ресурсів, зазнав найбільшого спаду, а його питома вага у випуску продукції економікою України, знизилася з 7,47 до 7,04%, або на 0,43 відсоткових пункти. В наступному 2009 р. спад у будівництві був найбільшим серед інших виробництв – 48,2% [4], що спричинилося до зниження його частки в 2009–2011 рр. у національній економіці до 5,56%.

У 2012 р. в будівельному комплексі України намітилася тенденція до випереджаючого порів-

Таблиця 1

Частка будівельної продукції у загальному обсязі випуску продукції економікою України у 2001–2013 рр.

Показники	Роки												
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Випуск продукції економікою країни, млрд. грн.	475	520	624	840	1036	1231	1631	2153	2021	2466	2966	3151	3190
Будівельна продукція, млрд. грн.	23,8	25,1	33,4	48,8	60,0	82,7	121,9	151,5	116,0	137,1	165,0	184,8	174,2
Частка будівельної продукції у загальному обсязі випуску продукції економікою України, %	5,01	4,83	5,35	5,81	5,79	6,72	7,47	7,04	5,74	5,56	5,56	5,86	5,46

Складено за даними [4]

няно з національною економікою зростання – його частка у загальному обсязі випуску продукції економікою України зросла на 0,3% пункти і становила 5,86%. Однак вже в наступному 2013 р. цей показник знову знизився до 5,46%, що свідчить про те, що в найближчі два-три роки економічне зростання в національній економіці не спостерігатиметься.

Оскільки провідні економісти вважають будівельний комплекс індикатором майбутнього розвитку національної економіки в цілому, то для відповіді на питання, коли можливе відновлення економічного зростання в нашій країні, проаналізуємо роботу будівельників протягом 2006–2015 рр. (табл. 2).

Наведені дані засвідчують, що зростання обсягів виконаних будівельних робіт розпочалося з березня 2006 р. та досягнуло максимуму у січні-лютому 2007 р. Надалі зростання цього показника уповільнилося, і протягом березня-грудня 2007 р. індекси обсягів будівельних робіт до відповідного періоду попереднього року знаходилися в межах 113–116%. У січні 2008 р. вперше було зафіксовано падіння обсягів будівельних робіт в порівнянні з відповідним періодом попереднього року на 5,3%, яке у грудні цього року сягнуло 15,8%. І хоча в першому-другому кварталах 2008 р. національна економіка демонструвала зростання, передвісником кризи, яка сягнула України у вересні 2008 р., на дев'ять місяців раніше був будівельний комплекс.

Із наведеного можна зробити висновок, що за зміною обсягів продукції будівельного комплексу держава може передбачити економічний спад, який насувається, та впровадити випереджаючі заходи для його уповільнення.

У 2009 р. обсяги виробленої будівельної продукції склали 51,8% від відповідного показника попереднього року. В 2010 р. стагнація

у будівельному комплексі продовжувалася, а обсяги виробленої продукції були меншими, ніж в 2009-му кризовому році. Хоча в другій половині 2010 р. індекси обсягів виконаних будівельних робіт порівняно з відповідним періодом попереднього року зростали і становили за підсумками року 94,6%. І тільки з січня 2011 р., тобто рівно через три роки після початку кризи в будівельному комплексі, обсяги виконаних будівельних робіт в порівнянні з попереднім роком перевищили 100%, а за підсумками року цей показник складав 118,6%.

У цьому ж 2011 р. валовий внутрішній продукт (ВВП) України зріс порівняно з попереднім роком на 5,4%.

Проте вже з серпня 2012 р. обсяги виконаних будівельних робіт в нашій країні порівняно з попереднім роком знову почали знижуватися. Зазначена тенденція тривала і в 2013 р. Це спричинилося до того, що в 2013 р. індекс ВВП України до попереднього року склав 100,0%, а в 2014 р. – 93,2%.

Отже, враховуючи встановлені закономірності залежності розвитку національної економіки від функціонування її будівельного комплексу та індекси обсягів виконаних будівельних робіт в першій половині 2015 р. (63–72%), можна зробити висновок, що в найближчі два роки економіка нашої країни буде продовжувати знаходитися в стадії рецесії.

У процесі проведення аналізу розвитку національної економіки та її будівельного комплексу в 2014–2015 рр. ми не акцентували увагу на те, що однією з причин падіння національного ВВП є анексія Російською Федерацією Криму та ведення Україною військових дій на сході країни проти сепаратистів та російських Збройних сил і найманців. Це обумовлено тим, що для ведення військових дій країні потрібно збільшувати виробництво

Таблиця 2

**Індекси обсягів виконаних будівельних робіт в Україні в 2006–2015 рр.,
% до відповідного періоду попереднього року**

Періоди	Роки										
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
Січень	94,6	127,3	94,7	43,6	74,3	114,7	117,8	93,9	103,4	63,3	
Січень – лютий	99,9	120,1	99,9	42,9	78,7	116,8	109,2	93,5	101,4	68,0	
Січень – березень	105,0	116,5	101,2	43,5	78,5	118,2	106,2	87,8	103,2	68,7	
Січень – квітень	106,4	115,3	99,5	44,6	78,7	120,5	107,1	87,9	98,4	67,4	
Січень – травень	108,2	113,7	98,8	44,3	79,9	121,3	109,0	84,3	95,9	68,8	
Січень – червень	106,6	114,4	98,6	45,2	80,7	123,0	106,0	83,9	92,2	71,7	
Січень – липень	106,9	114,5	97,9	45,8	83,2	120,5	102,0	86,0	88,9		
Січень – серпень	107,1	112,7	97,5	46,4	86,1	119,9	99,2	87,1	85,4		
Січень – вересень	107,6	114,3	92,9	47,6	87,4	118,9	97,9	86,8	83,6		
Січень – жовтень	108,4	114,0	90,6	48,5	90,8	119,9	96,2	86,7	82,1		
Січень – листопад	108,8	114,7	87,2	50,2	91,8	120,7	93,6	87,6	81,6		
Січень – грудень	109,9	115,6	84,2	51,8	94,6	118,6	91,7	88,9	79,6		

Складено за даними [4]

зброї, матеріально-технічного забезпечення та розбудовувати транспортну інфраструктуру. Тому, як показує досвід інших країн, це може сприяти розвитку національної економіки.

Таким чином, держава, відслідковуючи, стимулюючи та регулюючи обсяги інвестицій в будівельний комплекс, здатна впливати на характер розвитку національної економіки, згладжувати циклічні коливання та уповільнювати темпи економічного спаду. Для цього, наприклад, Дж.М. Кейнс та його послідовники рекомендують в умовах стрімкого економічного піднесення зменшувати обсяги державних інвестицій, щоб уповільнити це зростання. І навпаки, в кризових ситуаціях держава повинна вдатися до збільшення обсягу своїх інвестицій, для того щоб зменшити рецесію. Для цього кейнсіанці допускають навіть збільшення дефіциту Державного бюджету.

Однак зазначений механізм регулювання розвитку національної економіки, який ґрунтовно описаний в роботах всесвітньо відомих економістів, Україна практично не використовує.

Так, на думку В. Геєця, щойно у 2008 р. окреслилися ознаки кризи, що насувалася, потрібно було йти на зниження цін у будівництві, орієнтуватися на рівень рентабельності 10–15% і направити потік накопичених грошей у цей комплекс, адже в умовах зниження виробництва і попиту та загрози банкрутства компаній вигідніше (за законами мікроекономіки) продати об'єкти із збитками, величина яких буде меншою, ніж у випадку, коли компанія збанкрутує і знецінені активи стануть, як завжди це було, продаватися значно дешевше, ніж до кризового рівня [5, с. 19].

Слід відмітити, що ця думка не нова, вона значно раніше обґрунтована Дж.М. Кейнсом, однак, як зазначає В. Геєць, цього не відбулося. Тому в основі глибокої рецесії національної економіки у 2008–2009 рр. лежить надмірний «перегрів» будівельного комплексу напередодні кризи та відсутність його підтримки державою в умовах економічного спаду.

Ця ж ситуація повторюється і сьогодні, коли в складній економічній ситуації, при збитковості багатьох підприємств і зменшенні доходів населення та через збільшення Національним банком України (НБУ) облікової ставки кредитні ресурси стали практично недоступними для потенційних замовників будівельної продукції, що гальмує розвиток національної економіки.

Висновки. Проведені дослідження дозволяють стверджувати, що початок спадів і піднесення у будівельному комплексі відбувається на один-два роки раніше, ніж в національній економіці в цілому. Це пояснюється такими причинами:

– у будівельників на відміну від промислового комплексу наявні обмежені оборотні засоби, тому комплекс першим відчуває на собі

відтік фінансових ресурсів, спричинений зменшенням зовнішніх і внутрішніх інвестицій, кредитів та депозитних вкладів населення;

– в свою чергу, падіння обсягів виробництва будівельної продукції зменшує попит на товари та послуги суміжних виробництв, які забезпечують діяльність будівельників: будівельних матеріалів, місцевої та деревообробної промисловості, машинобудування, загального і спеціального автомобілебудування, металургії, хімічної галузі, видобувного сектору, енергетики та транспортування;

– після спаду і стагнації в населення починають накопичуватися вільні кошти, які воно намагається розмістити в найбільш стабільні об'єкти, якими є банки та нерухоме майно.

Таким чином, заходи з подолання кризової ситуації та відновлення зростання національної економіки повинні включати:

– інвентаризацію всіх об'єктів недобудованого нерухомого майна та виділення з Державного бюджету коштів для добудови будівель з високим ступенем готовності. Причому для цього держава, користуючись рекомендаціями кейнсіанців, може вдатися до збільшення дефіциту Державного бюджету;

– погашення державою замовникам будівельної продукції відсотків за кредитами, які отримані ними для фінансування будівництва;

– фінансування державою будівництва автомобільних і залізничних доріг, вокзалів, аеродромів, каналів, готелів, соціальних об'єктів та інших споруд загальнодержавного значення.

Впровадження всіх запропонованих заходів потребує значних видатків з Державного бюджету, що в нинішній економічній ситуації важко здійснити. Однак в цьому випадку держава може допустити фінансування будівництва за рахунок додаткової емісії грошової маси, оскільки ці гроші не будуть «викинуті» безпосередньо на ринок, а будуть передані підприємствам для забезпечення будівельників сировиною, матеріалами, технікою та транспортом. За таких умов зростання грошової маси, забезпечуючи роботою будівельників і суміжні виробництва, викличе тільки помірну інфляцію та дозволить зменшити глибину економічного спаду і прискорити вихід з кризи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ткаченко В.А. Соціально-економічна еволюція структурних зрушень в економічних системах : [монографія] / В.А. Ткаченко. – Д. : ДУЕП, Моноліт, 2008. – 256 с.
2. Гриценко А. Глобальна криза як форма сучасної фінансово-економічної динаміки / А. Гриценко // Економіка України. – 2010. – № 4. – С. 37–46.
3. Косодій Р.П. Глобальне середовище та фінансово-економічна нестабільність / [Р.П. Косодій, Є.В. Мішенін, А.О. Бондаренко]. – Суми : Видавництво «МакДен», 2010. – 252 с.

4. Сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstst.gov.ua>.
5. Геєць В. Макроекономічна оцінка грошово-кредитної та валютно-курсової політики України до і під час фінансової кризи / В. Геєць // Економіка України. – 2009. – № 2. – С. 5–23.